

ATASÖZLERİNİN SOSYAL BİLGİLER PROGRAMINDAKİ DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

STUDY OF PROVERBS REGARDING TO THE VALUES IN SOCIAL STUDIES

*Ömer Faruk SÖNMEZ**

Özet:

Bu çalışmada, Türk kültürünün edebi ürünlerinden olan atasözleri, Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlere göre analiz edilmiştir. Bu kapsamda incelediğimiz 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda dördüncü sınıftan yedinci sınıfa kadar devam eden sekiz öğrenme alanını ve 20 değeri kapsayan toplam 516 atasözüne ulaşılmıştır. Çalışma betimsel tarama modeli ile yapılmıştır. Çalışmada, "aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik" değerleri ele alınmıştır. Değerlerde en fazla ulaşılabilen 103 atasözü ile adil olma değeri, en az ise 1 atasözü ile vatanseverlik ve bağımsızlık değeri olmuştur. Sonuç olarak Sosyal Bilgiler öğretiminde yer alan değerlerin aktarılmasında birçok atasözünün kullanılabileceği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Atasözü, Değer.

Abstract:

In this study, proverbs, one of the literary products of Turkish culture, are analyzed regarding to the values in social studies. 516 proverbs were found in 2005 Social Studies Education Programme, which was examined in this context, from 4th to 7th grade, covering eight education areas and 20 values. The study was executed with the descriptive survey model. In this study, the values of "caring about family unity, being just, independence, peace, freedom, being scientific, industriousness, solidarity, sensibility, honesty, aesthetic, tolerance, hospitality, caring about being healthy, respect, love, responsibility, cleanliness, patriotism, helpfulness" are discussed. In these values, the value of being just, with 103 proverbs, is found the most, and the value of patriotism and independency, with 1 proverb, is found the least. Consequently, it is determined that many proverbs can be used in order to transmit the values, taking part in the education of social studies.

Key words: Social Studies, Proverb, Value.

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı – Tokat sonmez.omerfaruk@gmail.com

GİRİŞ

Atasözleri kültürümüzün bir yapı taşı olarak günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Atasözleri alan yazında değişik ama aynı anlama gelecek şekilde ifade edilmiştir. Bu bağlamda atasözleri ait olduğu milletin birey, aile, toplum, devlet, eğitim, ekonomi ve daha başka alanlardaki görüşlerini özetleyen sözlerdir (Duymaz, 2007, s. 27). Atalarımızın uzun gözlemlere ve denemelere dayanan yargılarını, bilgece düşünce, öğüt ya da adet, gelenek, inanç niteliği taşıyan ve herkes tarafından benimsenmiş sözlerdir (Özdemir, 2001, s. 5). Diğer bir ifadeyle atalarımız tarafından söylenmiş az ve özlü sözlerdir (Saraçbaşı ve Minnetoğlu, 2002, s. 9). Atasözleri yüzyıllar boyunca çeşitli olayların görülmesiyle sonuca bağlanmış, gözlem ve denemeden çıkarılmış sözler olarak nitelendirilebilir (Ozan, 1965, s. 5). Yine başka bir kaynakta Eyüpoğlu (1973, s. 11) ise kimin söylediği belli olmayan halkın sözleri şeklinde ifade etmiştir. Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak atasözlerini; söyleyeni belli olmayan, bir mesaj vermeye çalışan, varlığını günümüze kadar sürdürmüş özlü sözler diyebiliriz. Bu bağlamda atasözleri kültürümüzün aktarımında önemli bir yere sahiptir. Sosyal Bilgiler programının beşinci amacı *“Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder* (MEB, 2005) şeklindedir. Bu amaç doğrultusunda atasözlerinin özellikle Sosyal Bilgiler dersinde kültür aktarım aracı olarak kullanılması sağlanmalıdır. Sosyal Bilgiler programının temellerinden birisi olan değerlerin öğrencilere aktarılmasında edebi ürünlerden olan atasözlerinden yararlanılabilir.

Değer, insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünüdür şeklinde ifade edilebilir (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, s. 16). Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin belirli öğrenme alanları ve üniteler ile ilişkilendirilerek, o ünite bağlamı içerisinde öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir (Kabapınar, 2012, s. 46). Örneğin Üretim, tüketim dağıtım öğrenme alanındaki üniteler kapsamında temizlik değerinin kazandırılması gibi. Sosyal Bilgiler programında doğrudan verilen değerler sınıflara göre aşağıdaki tablo 1 deki gibidir:

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerlerin Sınıflara Göre Görünümü

Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Değerler			
	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
Birey ve toplum	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü	Sorumluluk	Bilimsellik	Farklılıklara saygı
Kültür ve miras	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, Vatanseverlik	Estetik	Doğal çevreye duyarlılık	Vatanseverlik
İnsanlar, yerler ve çevreler	Doğa sevgisi	Doğal çevreye duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Estetik
Üretim, dağıtım ve tüketim	Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme	Çalışkanlık	Sorumluluk	Dürüstlük
Bilim, teknoloji ve toplum	Bilimsellik	Akademik dürüstlük	Yardımseverlik	Bilimsellik
Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler	Yardımseverlik	Dayanışma	Hak ve özgürlüklere saygı	Adil olma
Güç, yönetim ve toplum	Bağımsızlık	Adil Olma, Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı	Çalışkanlık	Barış
Küresel bağlantılar	Misafirperverlik	Tarihsel mirasa duyarlılık		

Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlerin, öğrencilere aktarılmasında edebi ürünlerden olan atasözlerinden yararlanılması

kültürümüz ve kalıcılık açısından önemlidir. Çünkü atasözleri anlatımı kısa olarak açıklar ve destekler (Öztürk ve Otluoğlu, 2011, s. 113). Ünal (2012, s. 334) yaptığı çalışmada Sosyal Bilgiler öğretim programında (4-7. sınıflar) sadece bir etkinlik örneğinin adında “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” atasözüne yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu durum Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi ürünlerden olan atasözlerine yeteri kadar yer verilmediğini göstermektedir. Dilek (2005) tarafından yapılan araştırma sonuçlarında da öğrenci yeteneklerinden öğrenme ortamında faydalanılmasının öğrenmeye olumlu yönde katkı sağladığı tespit edilmiştir. Atasözleri öğrenme ortamlarında öğrenmeye katkı sağlayacak nitelikte edebi ürünlerdir. Bu çalışmayla da Türk milletinin benimsediği, milletimizin yapısıyla özdeşleşmiş bazı değerlerimizin, yüzyıllardır yaşayan ve kültürümüzün önemli yapı taşlarından birisi olan Türk atasözlerindeki yansımalarına bakılacaktır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda dördüncü sınıftan yedinci sınıfa kadar olan sekiz öğrenme alanlarında Sosyal Bilgiler programında yer alan yirmi değerın aktarımına Türk atasözlerinin yer alma düzeyi ve uygunluk durumunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Dokümanlar; sonucuna hemen ulaşılabilir veri sağlar ve araştırmacıların sorunları analiz ederek çözüm sunabilmelerine yardımcı olur. Çalışmada ilk olarak Sosyal Bilgiler programında (4-7) değerler tespit edilmiştir. Bundan sonra ise; Aksoy’un (1998) Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II, Eren’in (2003) Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Yurtbaşı’nın (2012) Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü kitabında yer alan atasözleri Sosyal Bilgiler Programı’nda yer alan değerlere göre analiz edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Toplanan veriler araştırmacı tarafından oluşturulan atasözü değer eşleştirmesi formu aracılığıyla analiz edilmiştir. Formda yer alan değerler “*Aile birliğine önem verme, adalet, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik*” şeklinde yer almıştır. Elde edilen veriler sayısal sonuçlara dökülmüştür. Araştırmanın güvenilirliği için Miles ve Huberman’ın (1994) uyuşum yüzdesi kullanılmıştır. Alan uzmanı üç öğretim üyesi tarafından bu eşleştirmeler incelenmiş “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan konularda gerekli düzenlemeler tartışılarak yapılmıştır. Görüş birliği doğrultusunda, analiz birimi olan atasözleri

sınıflandırılmıştır. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır.

Na (Görüş Birliği)

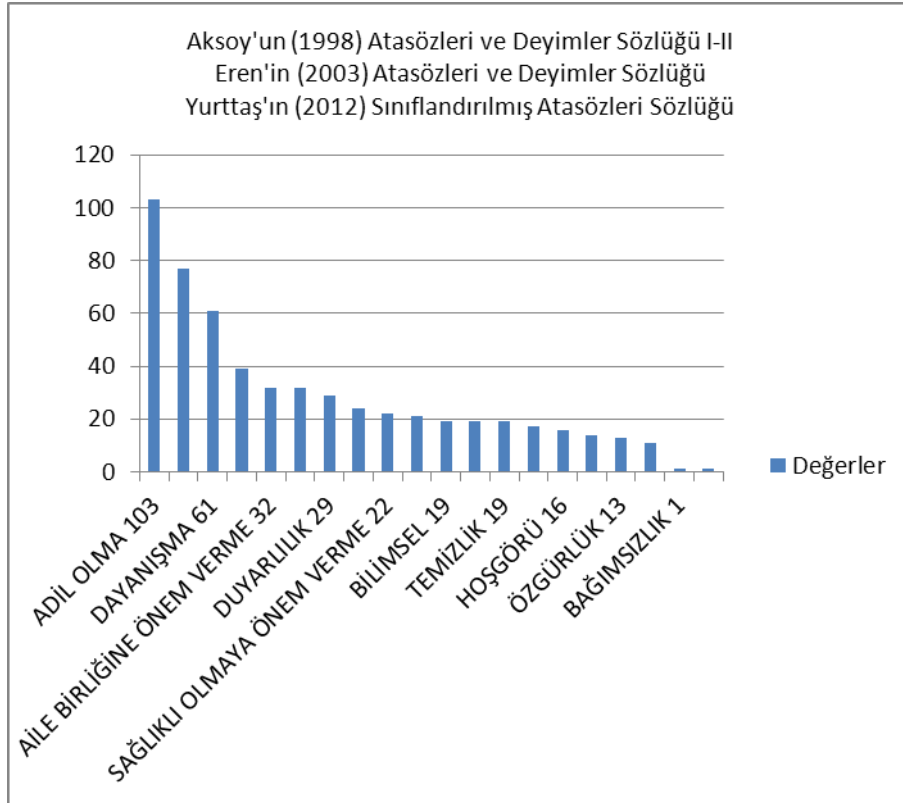
$$R \text{ (Güvenilirlik)} = \frac{\text{Na (Görüş Birliği)}}{\text{Na (Görüş Birliği) + Nd (Görüş Ayrılığı)}}$$

Güvenilirlik hesaplarının %70'in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Burada elde edilen sonuç % 82 çıkmış ve araştırma için güvenilir kabul edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Çalışma kapsamında incelediğimiz Atasözleri kitaplarındaki atasözlerinin Sosyal Bilgiler programında yer alan değerlere göre yer alma düzeyi grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1: İncelenen Atasözlerinin Sosyal Bilgiler Programındaki Değerler Açısından Yer Alma Düzeyi

Grafik incelendiğinde en fazla atasözünün yer aldığı değer 103 atasözü ile adil olma değeridir. Bu durum bize Türk milleti olarak adalete çok önem verdiğimizi ve her fırsatta öneminin vurgulandığı göstermektedir. Çünkü atasözlerinin günlük yaşamla ilgili olduğu düşünüldüğünde, insanın her an adalet duygusu ile yaşaması gerektiği ve hayatına uygulaması gerektiği vurgulandığı söylenebilir. İkinci sırada ise 77 atasözü ile çalışkanlık değeri yer almaktadır. Günlük hayatta çalışmanın ve üretmenin önemi vurgulanarak insanlar çalışmaya yönlendirilmiştir. Üçüncü sırada 61 atasözü ile dayanışma değeri gelmektedir. İnsanların günlük yaşamda birbirlerine her an muhtaç olabileceği ve dayanışma içinde hayatın devam edebileceği vurgulanmıştır. İncelenene atasözleri eserlerinde en az atasözü birer atasözü ile bağımsızlık ve vatanseverlik değeri ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Millet olarak vatanımıza bağlı ve bağımsızlığımıza düşkün olduğumuz için bu değerler ile ilgili atasözü fazla yer almamıştır denilebilir.

Türk Atasözlerinde Aile Birliğine Önem Verme Değeri

Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü olarak ifade edilmektedir (TDK, 2014). Aile birliğine önem verme değerinin ifade edildiği düşünülen 32 atasözüne ulaşılabilmektedir. Sosyal Bilgiler programında, Aile birliğine önem verme değeri kültür ve miras öğrenme alanında sadece 4. sınıfta verilmektedir. Bu değer pekişmesi için üst sınıflarda da değinilmesi gerekmektedir. “*Et turnaktan ayrılmaz*” atasözünde ailenin birlik içinde olması gerektiği ve hiçbir zaman ayrılamayacağını ifade etmektedir. “*Ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar*” atasözünde de ailenin temel birliğinin anneden geçtiği ve anne kadar kimsenin ailesini düşünemeyeceği mesajı verilmiştir. “*Teyze ana yarısıdır*” atasözünde de akrabalıklarında aile birliğinde önemli olduğu teyzenin de ana kadar aileden olduğu ifade edilmiştir.

Türk Atasözlerinde Adil Olma Değeri

Adalet kelime anlamı olarak “yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması (TDK, 2014) şeklinde ifade edilmiştir. Bir başka ifade ise adalet, karşılıklı insan ilişkilerini düzenleyen toplumsal düzenin mümkün, ama zorunlu olmayan bir niteliği şeklinde tanımlanmıştır (Kelsen akt Acar, 2013, s. 432). Yurtbaşı (2012) ise töre, hak, hukuk, haktanırlık, doğruluk veya herkesin yasalarla tanınmış olan hakkını vermedir şeklinde ifade etmiştir. Tekin (2007, s. 13) ise hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme ve yerine getirmede doğruluk olarak belirtmiştir. Adalet değerinin ifade edildiği düşünülen 103 atasözüne ulaşılabilmektedir. Atasözlerinde “adalet” kavramı değişik durumlarda yer almıştır. Sosyal Bilgiler programında 5. sınıfta güç, yönetim ve toplum öğrenme alanında ve 7. sınıfta Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler öğrenme alanında verilmiştir. Adalet önemli bir değer ve toplumların yapı taşıdır. Bu bakımdan daha fazla üzerinde durulması gereken bir değerdir ve her sınıf düzeyinde ele alınması

gerekir. “*Adalet mülkün temelidir ve Adalet dünyanın temelidir*” atasözlerinde adaletin dünyanın temeli olacak kadar önemli olduğu vurgusu yapılmış ve adaletin olmadığı yerde, kanunların ve yasaların işlemediği yerde insanların yaşamlarının mümkün olmadığı vurgulanmıştır. “*Hak yerde kalmaz, Hak yerini bulur, Adalet olmayınca bir yerde, insan düşer her yerde,*” atasözleri ile adaletin günlük yaşamdaki vurgusu yapılmıştır. Adaletin her zaman olması gerektiği haksızlığa uğramış kişilerin mutlaka haklarını alacağı ve adaletin yerini bulacağı ifade edilmektedir. “*Adilin bir saatlik adaleti ab idin bir senelik ibadetinden iyidir*” adaletli davranmanın ibadet kadar önemli olduğu, adil davranan kişinin ibadet eden kadar Allah katında değer bulacağı vurgulanmıştır. “*Şeriatın kestiği parmak acımaz*” atasözü ile de kanunlar önünde herkesin eşit olduğu ifade edilmiştir. Huzurlu toplum için kanunlara herkesin uyması gerektiği adalet için kanunlara güvenilmesi gerektiği ve bu kapsamda adaletin aranması gerektiği ifade edilmiştir.

Türk Atasözlerinde Bağımsızlık Değeri

Bağımsızlık bir milletin veya bir devletin, kendi vatandaşları veya nüfusu tarafından bağımsız bir şekilde yönetilmesi olarak ifade edilebilir. Bağımsızlık ile ilgili 1 atasözüne ulaşılmıştır. “*Dünya bol olmuş neye yarar, pabuç dar olduktan sonra*” dünyada bağımsızlık olabilir ama sen bağımsız olmadıktan sonra hiçbir anlamı olmadığı ifade edilmiştir. Bağımsızlık değeri Sosyal Bilgiler programında, 4. sınıfta Güç, yönetim ve toplum öğrenme alanında verilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretiminde özellikle bağımsızlık mücadelemizin verildiği konuların anlatımında örnek verilebilir. Bağımsızlık ile ilgili atasözlerinin az olmasını ise tarih boyunca bağımsız yaşama geleneğimize bağlayabiliriz.

Türk Atasözlerinde Barış Değeri

Sulh savaş olmama durumu olarak ifade edilmiştir Yurtbaşı (2012, s. 75). İncelenen atasözleri kitaplarında 17 atasözünün barış değerini kapsadığı sonucuna ulaşılmıştır. Barış değeri Sosyal Bilgiler programında 7. sınıfta Güç, yönetim ve toplum öğrenme alanında verilmiştir. “*Dirlik olmayan yerde, varlık olmaz*” atasözünde barışın ne kadar önemli bir değer olduğu ve bir toplumda veya bir ailede barış yoksa huzurun olamayacağı ifade edilmiştir. “*İyi dirliğe çok harç gerek*” atasözü ile de barışın korunmasının da önemli ve zor olduğunun önemi belirtilmiştir.

Türk Atasözlerinde Özgürlük Değeri

Hür, özgür anlamına gelmektedir. Özgürlük değeri ile ilgili atasözü sözlüklerinde 13 atasözü olduğu tespit edilmiştir. “*Az yaşa, azad yaşa*” atasözünde az yaşanılması halinde bile özgür yaşanılması gerektiği başkalarının himayesinde asla yaşanılmayacağı ifade edilmiştir. “*Yaban kurdu ne kadar beslersen besle, o hep dağa ormana bakar*” atasözünde ise

bağımsız yaşamaya alışmış kişilerin veya milletlerin asla başkalarının himayesinde yaşayamayacağı ve özgür olarak vatanında yaşayacağı ifade edilmiştir. Bu atasözlerinden bazıları bağımsızlığı çağırırsa da temel düşüncesinde özgürlüğü ifade eden atasözleridir.

Türk Atasözlerinde Bilimsellik Değeri

Bilimin anlama, açıklama ve kontrol olmak üzere üç işlevi vardır ve bu işlevler bilimselliğe uzayan bir süreçtir (Arlı ve Nazik; 2003, s. 3). Kutlu (2000) ise bilimselliği bir fikrin geliştirilme süreci olarak değerlendirmektedir. Bilimsellik değeri kısaca akıl yoluyla hareket etme, düşünceleri akıl ve mantıkla birleştirmedir diyebiliriz (Sönmez, 2013). Atasözleri sözlüklerinde bilimsellik değeri ile ilgili olarak 19 atasözü tespit edilmiştir. Bilimsellik değeri Sosyal Bilgiler programında 4. ve 5. sınıflarda Bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanında, 6. Sınıfta ise Birey ve toplum öğrenme alanında yer almıştır. “*Cahilin dostluğundan, âlimin düşmanlığı yeğdir.*” Atasözünde cahil insanlar ile uğraşmanın zor olduğu, âlim insanların düşmanlığında bile bir seviye olduğu ifade edilmiştir. “*Bilgi kuvvettir*” atasözünde ise bilginin en büyük kuvvet olduğu bilim çalışmalarına giden yolun bilgiden geçtiği ve toplumlara kuvvet verdiği ifade edilmiştir.

Türk Atasözlerinde Çalışkanlık Değeri

Gayretli olma, görevine bağlı olma ve sürekli yapacağı işlerle ilgili çaba içinde olma anlamına gelmektedir (Yurtbaşı, 2012, s. 121). Çalışkanlık değerinin ifade edildiği düşünülen 77 atasözüne ulaşılabilmektedir. “*Adama devlet kendi ayağı ile gelmez, Adamı iş öldürür, iş adamı diriltir, Akan su yosun tutmaz, Akarsu çukurunu kendi kazar, Alın terlemeyince mal bulunmaz, Ara, aramanın sonu para, Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun, Arayan geçidi bulur, Arı gibi çalış aslan gibi ye, Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur, Çalışan dağ aşmış, çalışmayan düz yolda şaşmış, Çalışan ekmeğini taştan çıkarır, Çalışan el dilenmez, Çalışan el tok karın üzerindedir, Çalışan kazanır, Çalışan kol bükülmez*” atasözlerinde kişilerin her zaman çalışması gerektiği, çalışan kimselerin, kimseye muhtaç olmadan yaşadıkları belirtilmiştir. Ayrıca “*Yaz günü terlemeyen kış günü donar, Yaz yorgunluğu kış rahatlığı içindir, Yazın başı pişenin kışın aşı pişer, Yazın yanmayan kışın ısınmaz, Ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar. Karıncadan ibret al yazdan kışı karşılar*” atasözlerinde ise mevsimlerin zorluk dereceleri göz önüne alınmış ve zorlu kış aylarının kolay geçmesi için yazın çalışılması gerektiği ifade edilmiştir. “*Çalışan kul mahrum kalmaz, Allah gayret edeniz yanındadır, Çalışanı Allah sever, Çalışmak ibadetin yarısıdır, Kuldan hareket, Mevla’dan bereket, Kul çalışır, Allah verir, Terlemeden Allah insana yardım etmez*”. Atasözlerinde ise manevi boyut ifade edilmiştir. Çalışan kişilere, Allah tarafından karşılığının

verileceği ve dürüst çalışan kişilerin çalışmasının ibadet sayılacağı belirtilmiştir.

Türk Atasözlerinde Dayanışma Değeri

Dayanışma bir işi birlik beraberlik içinde yapmaktır. Dayanışma değeri ile ilgili incelenen atasözleri sözlüklerinde 61 atasözü tespit edilmiştir. “*Bir elin nesi var, iki elin sesi var.*” Atasözünde dayanışma içinde yapılan işin daha çabuk biteceği belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler derslerinde sıkça vurgulanması gereken bir değerdir. “*Yalnız taş duvar olmaz, Dost bin ise azdır, düşman bir ise çoktur*” atasözleri bu bağlamda yer alan diğer atasözleridir.

Türk Atasözlerinde Duyarlılık Değeri

Duyarlılık, kişinin çevresinde olan biten hakkında farkındalık düzeyinin olması demektir. Duyarlılık ile ilgili 29 atasözü tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler programında 5. sınıfta İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında 6. sınıfta ise Kültürel miras öğrenme alanında yer almaktadır. “*Eğilen baş kesilmez*” atasözünde hatasını anlayana duyarlılık göstermemiz gerektiği öğüdü verilmektedir. Yine “*İyilik eden iyilik bulur*” atasözü de bu bağlamda söylenmiştir.

Türk Atasözlerinde Dürüstlük Değeri

Dürüstlük özü sözü bir anlamına gelmektedir. Dürüstlük ile ilgili 21 atasözü tespit edilmiştir. “*Allah doğrunun yardımcısıdır, Allah'ın bildiği kuldun saklanamaz.*” Atasözleri ile doğru olmanın Allah katında çok önemli olduğu manevi yönü de belirtilmiştir. “*Doğru söz katarından belli olur. Doğruluk dost kapısı, Doğru söz yemin istemez.*” Atasözlerinde de insanın günlük yaşamındaki sözlerinin doğru olması gerektiği ifade edilmiştir.

Türk Atasözlerinde Estetik Değeri

Estetik sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu anlamına gelmektedir (TDK, 2014). Atasözleri sözlüklerinde 11 atasözü tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler programında 5. sınıflarda Kültür ve miras öğrenme alanında, 7. sınıflarda İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında yer almaktadır. “*Ağacı güzel gösteren yapraklarıdır, Çirkin ile yola gitme, Güzel ile taş taşı, bahar çiçeğiyle güzeldir*” Atasözleri ile estetiğin ne kadar önemli olduğu vurgulanmakta hatta “*Güzele bakmak sevaptır*” atasözü ile de sevap işleyecek kadar maneviyat yüklenmiştir. Ayrıca “*Gönül kimi seçerse güzeldedir*” atasözü ile de estetik değerlendirmenin kişiden kişiye değişeceği vurgulanmıştır.

Türk Atasözlerinde Hoşgörü Değeri

Hoşgörü kelimesi en genel ifade ile karşısındakini hatasıyla, eksiğiyle kabul etme anlamına gelir. Hoşgörü değeri ile ilgili incelenen kaynaklarda

16 atasözü tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler programında ise 4. sınıflarda Birey ve Toplum öğrenme alanında yer verilmiştir. “*Günahsız adam olmaz, Hatasız kul olmaz, İnsan hatasız olamaz, İnsan beşer, kuldur bazen şaşar*” atasözlerinde insanların hatalı olabileceği bu durumlar karşısında hoşgörülü olarak olduğu gibi insanları kabullenme yoluna gitmemiz gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca “*Kusuruz bir Allah, Yanılmaz bir Allah*” atasözleri ile de sadece yaradanın kusursuz olduğu onun dışında bütün beşerin mutlaka hatası olabileceği ve bu durumu da hoş görmek gerektiği ifade edilmiştir. “*Eğri ağaçsız orman olmaz*” atasözü ile bazı toplumlardaki hatalı insanlarla toplumun geneli hakkında kanat geliştirmemek gerektiği ifade edilmiştir. Böylece hoşgörü değerinin insanları ön yargılardan uzaklaştırdığı vurgulanmıştır.

Türk Atasözlerinde Misafirperverlik Değeri

Bir başkasının evinde kısa bir süre kalma anlamına gelir. Misafirperverlik Türklerin geleneksel değerlerinden birisidir. Misafirperverlik değeri ile ilgili incelenen kaynaklarda 32 atasözü tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler programında ise küresel bağlantılar öğrenme alanında yer almıştır. Atasözlerinde genellikle iki boyut ifade edilmiştir. Bunlar Misafirin değerli olduğu ve misafirliğin süresidir. “*Misafirin ayağı uğurludur, Misafir on kısmetle gelir birini yer dokuzunu bırakır, Misafir kısmeti ile gelir*” atasözlerinde misafirin değerli olduğu ve bereketi ile geldiğinden söz edilmiştir. “*Misafir üç gün misafirdir, Misafiri horoz olanın arpa kalmaz ambarında, Balıkla misafir üç günlük oluncaya kadardır, Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil.*” Atasözlerinde ise misafirliğin kısa olanının daha makbul olduğu ve evinde kalınan insanların huzurunun bozulmaması nasihat edilmiştir.

Türk Atasözlerinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değeri

Sağlıklı olmaya önerme verme değeri Sosyal Bilgiler programında 4. sınıfta Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında yer almaktadır. Sağlıklı olmaya önem verme değeri ile ilgili incelenen kaynaklarda 22 atasözü tespit edilmiştir. Atasözlerinde genellikle ruh ve beden sağlığından ve sağlıklı olmak için ne yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. “*Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi, En büyük sağlık başsağlığı, Başını serin tut ayaklarını serinlikte, Gençlikten kocalığa sağlık saklamalı, Başın sağlığı dünyanın varlığı*” atasözlerinde sağlıklı yaşamının önemine değinilmiştir. “*Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin, Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur*” beden sağlığının ruh sağlığıyla yakından ilgili olduğu ifade edilmiştir. “*At tırnaktan, insan kulaktan kapar, Gece uyanıp su içilmez, içilirse dertten geçilmez*” atasözlerinde ise hastalığa sebep olacak bazı davranışlar vurgulanmıştır.

Türk Atasözlerinde Saygı Değeri

Saygı değeri Türk kültürünün temel değerlerinden birisidir. Bu değer Sosyal Bilgiler programında 4. sınıfta Birey ve toplum öğrenme alanında, 5. sınıfta Güç, yönetim ve sosyal değişme, 6. sınıfta Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler ve 7. sınıfta Birey ve toplum öğrenme alanında yer almıştır. Saygı değeri ile ilgili incelenen kaynaklarda 14 atasözü tespit edilmiştir. *“Alçak olan yüce konar, yüce uçan alçak konar, Say beni sayayım seni, Köpek sahibini ısırılmaz, Başak büyüdükçe boynunu eğer”* atasözlerinde kişi toplumda saygılı olduğu kadar saygı görür anlamı vurgulanmakla beraber saygının kişinin makamı yükselse de saygılı olmayı yaşam biçimi haline getirmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Türk Atasözlerinde Sevgi Değeri

Sevgi değeri Sosyal Bilgiler programında 4. sınıfta İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında yer almaktadır. Sevgi değeri ile ilgili incelenen kaynaklarda 19 atasözü tespit edilmiştir. *“Bak bana bir gözle bakayım sana iki gözle, Kalp kalbe karşıdır, Bir selam bin hatır yapar”* atasözleri ile sevginin yaşamdaki yeri ve gücü ifade edilmiştir.

Türk Atasözlerinde Sorumluluk Değeri

Sorumluluk kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet (TDK, 2013) şeklinde ifade edilmiştir. Yurtbaşı (2012, s. 443) ise mesuliyet veya görev duygusu şeklinde ifade etmiştir. Sorumluluk kavramının ifade edildiği düşünülen 39 atasözüne ulaşılabilmektedir. *“Her koyun kendi bacağında asılır, Herkes ektiğini biçer, Herkes kendi çukurunu doldurur, Herkes kendi günahına göre yanar, Herkes ne ederse kendine eder, Herkesin çektiği kendi cezası amelidir, Herkesin ettiği yanına kalmaz, Kendi düşen ağlamaz, Kendi düşen kendi kalkar, Kendi etti kendi buldu, Kişidir kendini hem aziz eden hem rezil”* Atasözlerinde herkesin yaptığı işlerin sorumluluğunun kendine ait olduğu ve sonucuna da kendisinin katlanacağı ifade edilmiştir. Kişilerin günlük yaşamlarına vurgu yapılan atasözlerinde herkesin sorumluluk sahibi olması gerektiği söylenmiştir. *“Eken biçer konan göçer”* atasözünde ise sorumluluk duygusu ile yapılan işlerde kişiler mutlaka amacına ulaşır ve mükâfatını alacağı ifade edilmiştir. Bir başka atasözünde ise insanın sorumsuzluğu ifade edilmiştir. *“Herkes attığı okun nereye vardığını bilmesi gerek”* sorumsuzca yapılan davranışlar insanları incitebilir, bu nedenle düşünmeden sorumsuzca yapılan davranışlardan kaçınmamız gerektiği söylenmiştir.

Türk Atasözlerinde Temizlik Değeri

Temizlik temiz durma veya tutma durumu (TDK, 2014) olarak ifade edilmiştir. Yurtbaşı (2012) ise maddi ve manevi her konuda temiz olma veya

temiz tutma anlamına gelmektedir. Temizlik değerinin ifade edildiği düşünülen 19 atasözüne ulaşılabilmektedir. “*Evini temiz tut konuk gelir, kendini temiz tut ölüm gelir*” atasözünde insanın evini ve kalbini temiz tutması gerektiği ifade edilmiştir. “*Kalp temizliği yüz temizliğinden daha gerekli, Temizlik imandan gelir, Vücudunu kirden, ağzını küfürden, kalbini kibirden koru*”. Atasözleri ise kişinin günlük hayattaki temizliğinin yanında kalp temizliğine de dikkat etmesi gerektiğinin önemli oldu ifade edilmiştir.

Türk Atasözlerinde Vatanseverlik Değeri

Vatanseverlik değeri Sosyal Bilgiler programında 4. ve 7. sınıflarda Kültür ve miras öğrenme alanında yer almaktadır. Vatanseverlikle ilgili bir atasözüne rastlanmıştır. “*Bülbülü altın kafese koymuşlar, “ah vatanım”* atasözünde vatan sevgisinin her şeyden daha önemli olduğu vurgulanmıştır.

Türk Atasözlerinde Yardımseverlik Değeri

Yardım bir kimsenin kendi sahip olduğu şeyleri ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmasıdır (Yurtbaşı, 2012, s. 518). “Yardımseverlik” toplumu kaynaştıran ve birlik beraberliğimizi güçlendiren bir değerdir (Sönmez ve Akıncan, 2013, s. 96). Yardımseverlik kavramının ifade edildiği düşünülen 24 atasözüne ulaşılabilmektedir. “*Ada bana adayım sana, Adam adama her zaman gerek olur, Altın eşik, gümüş eşığe muhtaç olur, Bak bana bir gözle bakayım sana iki gözle, Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz, Ben olurum sencileyin, sen olursan bencileyin, Bir elin nesi var, iki elin sesi var*”. Yardımseverlikle ilgili atasözlerinde de kişilerin günlük hayatlarında birbirlerine muhtaç olduklarına, ne olursa olsun her konuda paylaşım içinde olmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır. İnsanın sosyal bir varlık olduğu mutlaka diğer insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğu ve bunun sonucunda da diğer insanlarla yardımlaşması gerektiği söylenmektedir. “*Düşkünlerin elinden yapışana Mevla yardımcı olur, Kul bunalmayınca Hızır yetişmez*”. Atasözlerinde ise yardımseverliğin insani boyutu oldu kadar Allah katında da önemli olduğu ifade edilmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda dördüncü sınıftan yedinci sınıfa kadar devam eden sekiz öğrenme alanını ve 20 değeri kapsayan toplam 516 atasözüne ulaşılmıştır. İncelenen değerler Aile birliğine önem verme, adalet, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverliktir. İncelenen değerlerden en fazla ulaşılabilen 103 atasözü ile adil olma değeri, en az ise 1 atasözü ile vatanseverlik ve bağımsızlık değeri olmuştur. (Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012, s. 99) yaptıkları çalışmada Sosyal Bilgiler dersinde edebi ürünlerden olan atasözleri ve deyimlerin değer aktarımında kullanılabilecek yardımcı unsurlardan olduğunu ifade

etmişlerdir. Girmen (2013)'de yaptığı çalışmasında da değerlerin öğretiminde atasözlerinden yararlanılması hem öğrencinin söz varlığının zenginleşmesine hem de kültüre ait öğelerle değer eğitimine destek olunmasına katkı sağlayacağı sonucuna ulaşmıştır. Yine bir başka çalışmada özellikle coğrafi terimlerin fazlaca yer aldığı insanlar yerler çevreler öğrenme alanının özüne uygun olarak Başbüyük ve Akpınar'ın (2010) yaptıkları çalışmada yağış, sıcaklık, rüzgâr, dağ, tepe, ağaç, su gibi iklim elemanlarının atasözleriyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Yine bu kapsamda Karakuş ve Keçe (2012) yaptıkları çalışmalarında, çevre eğitiminde atasözlerin önemi üzerinde durulmuştur. Adalet değeri ile ilgili atasözlerinde adaletin temel olduğu ve herkesin adaletli davranması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Ayrıca atasözlerinde, adaletli yönetimin de ibadet kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Eşitlik değeri ile ilgili atasözlerinde kişilerin kendi ölçütlerini bilmesi ona göre davranması, kendi ortak paydaşı olan kişilerle arkadaş olması gerektiği mesajı verilmiştir. Sorumluluk değeri ile ilgili atasözlerinde herkesin kendi yaptığı işlerden sorumlu olduğu ve nerde nasıl davranacağını bilmesi gerektiğinin vurgusu yapılmıştır. Günümüzde en çok içselleştirmemiz gereken değerlerin başında gelmektedir. Akkuş, Küçük ve Örtün (2013) yaptıkları çalışmalarında çelişkili atasözleri üzerinden ahlaki ikilem içeren bir örnek olay aracılığıyla ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değerine ilişkin görüşlerini tespit etmişlerdir. Yine benzer bir çalışmada Doğan (2009) yaptığı Uygur atasözlerinde yüceltilen değerler isimli çalışmasında değerlerin atasözlerine yansımaları ele alınmıştır. Türk milleti olarak önem verdiğimiz bir diğer değer ise yardımseverliktir. Yardımlaşma ile işlerin kolay halledileceği, beraber daha zor işlerin altından kalkılacağı vurgulanmıştır. Çalışkanlık değerinde ise çalışanın her zaman kazanacağını vurgusu yapılmıştır. Özellikle yazın çalışılması kışın ise rahat edilmesi yönünde tavsiyeler vardır. Doğru çalışmanın ibadet sayılacağı da belirtilmektedir. Temizlik değerinde ise temizliğin imandan geldiği ve buna göre insanın yaşamsal alanını ve ruhunu temiz tutmasının önemli olduğu ifade edilmiştir. Yiğittir (2010) çalışmasında velilerin değerlerin okullarda kazandırılması gerektiğine yönelik görüş beyan etmişlerdir. Bu değerler ise Sosyal Bilgiler programındaki değerler ile örtüşmektedir. Bu değerlerin benimsenmesinde ise edebi ürün olan atasözlerinin katkısının büyük olacağı düşünülmektedir.

Atasözleri bir milletin yaşayan en canlı unsuru olduğu düşünüldüğünde bu bakımdan zengin kültürel mirasımızın bir parçası olan atasözlerinden, değer aktarımında yararlanabileceğimiz birçok bulguya rastlanılmıştır. Örneğin 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi "bilim, teknoloji ve toplum" öğrenme alanında yardımseverlik değeri öğrencilere verilirken öğretmenin bu değer ile ilgili bir atasözünden yola çıkarak değeri kavratmaya çalışması, öğrencinin verilmek istenen değeri daha hızlı kavraması açısından önemlidir. Öğretmenlerden Sosyal Bilgiler derslerinde yer yer atasözlerini

mutlaka kullanmalıdırlar. Edebi ürünlerimizden olan atasözlerinin ayrıca Sosyal Bilgiler ders kitaplarına daha fazla girmesi, değer aktarımı açısından da son derece önemlidir. Böylelikle daha küçük yaşlardaki bireyler kendi kültür unsurlarını içselleştirecek, okullarda öğretilen bilgilerin örtüştüğünü görecek ve öğretilenler, davranışa daha kolay dönüşebilecektir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Ö. A. (1965). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1998). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Akkuş, Z., Birgül, K. ve Örtten, H. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Aktarım Aracı Olarak Atasözleri: Ahlaki İnkilap Oluşturma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2).
- Arlı, N. ve Nazik, H. (2003) *Bilimsel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Başbüyük, A. ve Akpınar, E. (2010). Erzincan Atasözlerinin Coğrafi Analizi. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5 (2).
- Duymaz, R. (2007). *Atalar Sözü*. İstanbul: Bilimevi Yayıncılık.
- Dilek, D. (2005). Sosyal Bilimler Öğretiminde Öğrencilerin Yeteneklerine Dayalı Konu Merkezli Öğretim (Dursun Dilek) Tekniği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 153-159.
- Eren, Ü. (2003). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Cemre Yayıncılık.
- Eyüpoğlu, E. K. (1973). *Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*. İstanbul: Doğan Kardeşler Matbaacılık.
- Girmen, P. (2013). Türkçe Eğitiminde Atasözleri ve Değer Eğitimi. *Değerler Eğitimi Merkezi*, 11 (25), 117-142.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karakuş, U. ve Keçe, M. (2012). Türk Atasözlerinde Doğal Çevre Algısı Ve Çevre Eğitimi Açısından Önemi. *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, 4 (3).
- Kelsen, H. (2013) Adalet Nedir? (A. Acar, Çev.). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (107), 431-454.
- Kutlu, E. (2000). *Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook* (2nd Edition). Calif.: SAGE Publications.
- Mindivanlı, E., Küçük, B. ve Aktaş, B. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Aktarımında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1 (3), 93-101.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özdemir, E. (2001). *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Saraçbaşı, M. E. ve Minnetoğlu, İ. (2002). *Türk Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Sönmez, Ö. F. ve Akıncan, N. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin “Yardımseverlik” Değeri İle İlgili Metefor Algıları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, (7), 95-110.
- Sönmez, Ö.F. (2013). “Allocation of Space For “Scientificity” Value in Social studies Curriculum” *International Journal of Academic Research, Part B*, Vol:5, No:5, ss 278-284.
- Tekin, Y. (2007). *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Tekağaç yayıncılık.
- TDK (2014). “*Türk Dil Kurumu Sözlüğü*”, <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 23.01.2014 tarihinde alınmıştır.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ünal, F. (2012). *2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Öğrenme Alanlarıyla İlgili Atasözü Ve Deyimler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2012, 31 (2), 329-349.
- Yurtbaşı, M. (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul, Excellence Publishing Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19) 207-223